

עטרת המקרא

באורים בפרשה בדרך הפשוט

• הרב מנחם כץ •

ויגש - ' בטבת

א. כי לא יוכל לעזוב את אביו, ועזב את אביו ומת. הראשונים נחלקו על מי חוזר "מת". האבן עזרא פירש ומת אביו, והרמב"ם פי' ימות הנער. והנה בכתובות ל. יש שיטה הסוברת דאף מיתה ביד"ש פוטרת מן התשלומין, ויליף לה אסון מבנימין, דמה הכא מיתה ביד"ש אף שם מיתה ביד"ש. ומשמע דס"ל ד"ומת" קאי על בנימין, דאל"ה מי יימר דאסון פירושו "מיתה", דלמא חולי.

ב. כתב השו"ע או"ח תקנ, בשבת קודם לצום מכריז ש"צ הצום, חוץ מט' באב וצום כפור וצום פורים וסימנך אכ"ף עליו פיהו. וביאר הגר"א, כיון דברצו תליא ואינו קבועין (ר"ה יח), וכמש"ל סימן תקס"ב סי"ב (התענית שזורים על הצבור ש"צ מכריז התענית והרי הוא מקובל), אבל תענית אסתר קבוע הוא כמי' הרמב"ם דברי צומות ועוקתם וכ"כ הרמב"ד. והרמ"א כתב דמנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם. וביאר הגר"א, המנהג דכבר קבלו עליהם כני'.

עטרת הפסידים

ממשנת החסידות על פרשת השבוע

• הרב אברהם יצחק כהן •

ואל יחר אפך - אל תרגזו בדרך

הנשמה כמו הכעס, והענין, כי כאשר יכעוס האדם, יסתלק ממנו הנשמה טהורה אשר בו, ונכנס בו נפש מצד יצונוג, ולטעם זה, כל הכועס נבואתו וחכמתו מסתלקת ממנו (פסחים ס"ז ע"ב), ואף אם יהי' חכם גדול וחסיד, כי מי לנו גדול משה רבן של כל הנביאים, כארז"ל (פסחים ס"ט) על פסוק (במדבר ל"א) "ויקח" כל הוא תמיד (משלי כ"ז א) "ככלב שנתכעס על דבר מצוה".

"וזה סוד (איוב י"ח) "טרף נפשו באפו", כי האדם טורף נפשו ועושה אותה טרפה וממיתה בעת כעסו ואפו, והוא טורפה ומשליכה ממנו, ואעפ"י שעשה אדם תיקונים לנפשו ומצות רבות, הכל נאבדין ממנו לגמרי, כי נאבד ממנו אותו הנשמה ובאה אחרת במקומה, וצריך לחזור ולתקן כבתחלה, וכן בכל פעם ופעם שכועס, ממצא כי כל הכועס אין לו תיקון, כי הוא תמיד (משלי כ"ז א) "ככלב שבע על קיאו", ואם היתה מתעברת בו איזה נשמה קדושה לסייעו, גם היא מסתלקת, ועל זה ג"כ נאמר טורף נפשו באפו, ולא יוכל להשיג שום השגה מי שהוא בעל כעס, כי הוא בונה וסותר לכל עת מה שבנה, אך שאר עבירות אינו טורפה ועוקרת הנפש, רק פוגמין אותה, ונשארת פגומה, ובתיקון יחוד לאותה עבירה יוסר הפגם ההוא, אך הכעסן צריך תיקונים וכוונות (והכוונות) רבות לחזור ולהביאה אחר שנטרפה, וכלו אין לו תקנה כפי בחינת מצאות נפש הכעס, לכן צריך לזכור הרבה, אפי' הכועס על דבר מצוה, וכמעט שהוכחנו מורי ז"ל כמה פעמים, על שהייתי כמעט עם אחי שהייתי לומד עמו ולא ה' לומד כרצוני, אפי' בזה ה' הוכיחני (מכילתא) מורי זלה"ה מאוד כאמור." (עייניש בהמשך תיקונים לכעס).

גם רביה"ק בעל העטרת ישועה ז"ל (ע"פ יומ"ד ביום י"א טבת) הרחיב בענין הכעס בפסוקים אלו. בתחילה מבאר אודות הענין אשר קודש את ארץ ישראל מסוגלת להשקיט ולבטל הכעס (ע"פ הגמרא נדרים כב. דקרא ינותן לך לב רגו' בבבל קאי) וכן קדושת שבת קודש שהיא קדושת א"י מסוגלת לזה, ובדביו ארץ מוסף לפרש הפסוקים בפרשתינו, וז"ל: "כי בא להתווכח עמו ורצה לומר לו שלא יהי' בכעס ויקבל דבריו. והנה זהו מדרך המתווכחים אשר גם הצד המוכיח לחיבור מוכרח להתלבש עצמו בקצת כעס ולהוכיח בשבת אפו כי לא יפה עשה, וא"כ ירא יהודה הלא ישאל יוסף אותו הלא גם אתה בכעס ואיך אתה מוכיח אותי על הכעס, וכמאמרם ז"ל טול קורה מבין עיניך, לזאת אמר לו שבאמת בלבו הוא נכנע מול יוסף ומקבל מרות מיוסף, רק בהתגלות מלבוש אמת עצמו קצת בכעס כדרך ויכוח אבל בחרי' בטנו מלבוש מקבל על עצמו מרות ומחזיק את יוסף לאדון. וזהו שאמר בי' אדני, היינו, בתוך לבבי הרי אתה אדני ואנכי מקבל אדנותך עלי, רק כי כנוך", מה שאתה רואה שגם אנכי כמון מלושב בכעס, זהו רק 'כפרעה', בהתגלות מוכרח אני לחזק א"ע בכל ענין ולהתלבש עצמי בדרך גאות קצת, לזאת אבקש ממך אל יחר אפך בעבדך, רק שתהי' בעומק לבך נכנע כמו אנכי שגם אנכי נכנע באמת. ודו"ק והבן.

עטרת ודיבון

תחקירים בפרשת השבוע

• הרב נתנאל קצבורג •

זעמתי בתשעה בו בכלימה וחפר

כתב השו"ע באו"ח ס' תקפ"ט, אלו הימים שאירעו בהם ררות לאבותינו וראוי להתענות בהם וכו', בשמונה טבת נכ"ח תבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה מימים; ובט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו. במאמר של פנינו ננסוק בשאלה מהי הצרה שעליה גזרו תענית.

מקור דברי השו"ע הוא בהלכות גדולות הלכות תשעה באב ותענית סימני ית. הבה"ג שם העתיק חלק ממגילת תענית ושם כתוב בזה"ל: בתשעה בו לא כתבו רבותינו על מה הוא, ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה. והנה ה"ט"ז שם ס"ק א תמה על דברי השו"ע וז"ל, תימה גדולה הא איתא בסליחות של י' בטבת דבט' בו מת עזרא הסופר, וצ"ע רב. וכן העתיק באמת המשנב"ב ס"ק ג וכתב דבסליחות שלנו איתא שמת עזרא הסופר. וכוונת דבריהם על מה שאנו אומרים בסליחות לי' בטבת, זעמתי בתשעה בו בכלימה וחפר/ חשך מעלי מעיל הוד וצפר/ טורף טרף בו הנותן אמרי שפר/ הוא עזרא הסופר. אמנם, כבר כתב החיד"א בברכי יוסף שם, שדקדוק לשונו של הבה"ג מוכיח דאע"פ שבת' טבת מת עזרא הסופר מ"מ לא על זה ניתקנה התענית, שהרי תכף למה שאמר שלא כתבו רבותינו כתב שבו ביום מת עזרא הסופר, ומשמע דהתענית ניתקנה על צרה אחרת. אמנם בספר כלבו ס' סג כתב בתשעה בו לא כתבו אבותינו על מה הוא, ונמצא הסוד בו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה עכ"ל ומבואר מדבריו שהבין שאכן התענית נתקנה על מות עזרא הסופר. אמנם צריך לידע, שבסליחות הנהוגות אצל הספרדים מבואר שעזרא הסופר מת בי' טבת ובו נאסף ראש הסף הוא עזרא הכהן.

וביערות דבש ח"ב דרוש יב ביאר, בדמכוון כיסו רבותינו טעם התענית וז"ל: כי יום מיתתו היתה צרה גדולה לישראל, כי היה בדורו כמו משה, וראויה היתה התורה להנתן על ידו כמו על ידי משה ולכן כסוה בתהום, ובמות משה לא ידע איש קבורתו, וגם ין כסה בתהום רבה ולכן נאמר לא ידענו מה היה לו.

טעם נוסף כתב ביערות דבש ח"א דרוש ב וז"ל: ובאמת על מה של נודע בט' בטבת מה היה בו כבר אמרתי בפעם אחרת ענין הדבר. אבל גם זהו תדע, כי לעולם כאשר לאחז חצי היום השמש למערב נוטה ונטו צללי ערב, כבר החל ענין יום הבא. ולכן בחורבן בית המקדש בעונותינו הרבים, עקר היה ביו"ד בכל בט' נטו צללי ערב החל הצרה והשממה בעונותינו הר"ב בים וכי' חצות וכן בט' בטבת לאחר חצות כבר נטו צללי ערב מיז"ט טבת, יום צרה ומבוכה, יום הרע אפי' בקדש לצור על עיר. ויום ההוא קשה לישראל למאד יותר מיום חורבן הבית. יי ט' באב אינו דוחה שבת, ואילו יו"ד טבת לפי קביעת קד' מונים שהיא אפשר להיות שבת, כבר כתב הבית יוסף בשם אבודרהם כי דוחה שבת כמו יום הכפורים. ומזה מופת כי צרה גדולה היתה, וכל התחלות קשות וכו', ולכן אף ט' בטבת מהצ"ח וההתווכחה כי בחצי היום נטו צללי ערב ליו"ד.

בספר הקבלה להראב"ד הראשון מבואר דבר פלא ממש וז"ל, ובשנת ד'תתתו נפטר (ר' שמואל הנגיד) ועמד על כנו ר' יהוסף הלוי הנגיד בנו. ומכל מדות טובות שהיו באביו לא חסר אלא אחת, שלא היה ענותן כאביו, מפני שגדל בעושר ולא נשא עליו בנעוריו, וגבה לבו עד להשחית. ויקראו בו סרני פלשתים עד שנהרגו ביום השבת בתשיעה טבת שנת ד'תתתז, הוא וקהל גראנאטא. וכל הבאים מארצות הרחוקות לראות תורתו וגדולתו נתאבלו עליו, ואבלו היה הולך בכל מדינה ומדינה ובעל עיר ועיר. ומימי רבותינו ז"ל יקדמונים שכתבו גגלת תענית וגזרו תענית בט' בטבת ולא ידעו על מה הוא, ומי כאן ידענו שכוונת ברוח הקדש ליום זה.

השערה נוספת מצאנו בספר תוספות חדשים (מר' יהודה לייב אב"ד קארטאש) על מגילת תענית וז"ל, ושמעתי בשם גדול אחד אאז נולד אותו האיש. ובמהדורה שנדפסה בוילנא תרפ"ג נז' ספה הערה מהרב ר' רפאל גארדאן ז"ל (בשמה"ס ספר חלל עוזן שהיה מומחה גדול ומפורסם לעניני לוחות וחכמת העיבור) וז"ל, כל הוא בשנת ג' אלפים תשס"א [היא שנת לידתו של אותו האיש שהרי אם חסר מה' אלפים תשע"א 2017 נמצא ג' תשס"א] היה תקו' פת טבת בשנה הני' ל' ביום ו' ד' שעות ומחצה על היום בשמונה ימים לירח טבת. נמצא שיום 25 בדצמבר, יום הולדת אותו האיש, היה בשבת קודש בתשעה ימים לירח טבת וכו'. ומזה רבוינו על נשחיתות תענית סוף פרק י"ג בט' בטבת לא כתבו תבניתו על מה אירע בו, מפני שיראו לכתוב שגזרו תענית על זה היום.

דְּבָקָה נִפְשֵׁי אַחֲרֵיהָ

סיפור נורא במלאת מאה ועשר שנה רבינו הרה"ק רבי יהושע מדזיקוב זי"ע בעל 'עטרת ישועה' - י"א טבת תער"ג

"ההסטודנט היהודי ד"ר וואלף שמע הצדיק מסיים לעצמו במילים אלו: 'אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש'.
"האם בניתוח כרוכים כאבים עצומים, מר פרופסור?" - שאל הצדיק מדזיקוב.

"הייסורים הם עצומים מאד, אבל אתם לא תרגישו אותם - ענה לו הפרופסור - 'אנו נרדים אתכם בהרדמה כדי שתוכלו לסבול הכאב, כשתעוררו תרגישו כאבים לזמן קצר ותו לא, אבל אין בכך כלום'.

"ואז, דבק במחשבתו הצדיק מדזיקוב, ונשתנו פניו לגמרי, עיניו בערו באש שמימי, והיה אפשרי לראות איך שהוא בוער וסוער במחשבותיו, ואז הכריז בתקיפות והחלטיות:

"לא, מר פרופסור, זה איני יכול להרשות לעצמי, להרדים עצמי לא ארשה בשום אופן'.

"אבל למען השם" - צעק הפרופסור - 'הן לא תדרשו ממנו לערוך ניתוח כה קשה כשאתם ערים ומרגישים כל הייסורים הנוראים, אל תשכח רבי מה הפירוש כשחותכים בבשר החי ולהתעסק באיברים הפנימים ואח"כ לחברם שוב'.

"השם יתברך שלח לי ייסורים אלו" - ענה לו הדוקטור - 'בשביל איזה טעם וסיבה, אני עושה איזה פעולה להסיר הייסורים על ידי ניתוח, איני רוצה לוותר על אותם כאבים על ידי ממוצע, דיבורכם הם עבירה, מר פרופסור, אני רוצה שתעשו הניתוח ללא הרדמה'.

"למחרת היום בשעה עשר כבר עמדו הכל כן ההסטודנטים ומרעיו של פרופסור רידיגער בחדר הניתוח, לראות את הפלא הגדול שהולך לקרות. הכל היה מוכן לקראת הניתוח, והרבי מדזיקוב נכנס, סומך על גבאו וכשריפתו על ראשו מבלי לדבר מילה ניגש לשולחן הניתוחים והשכיב עצמו, ואז מיקד מבטו בנקודה מסוימת בחדר, שלא הוריד ממנה את עיניו עד סוף הניתוח, מצב שנקרא בלשון חסידים דביקות עצומה.

"הרופאים ניתחו את בטנו, ויצאו את החתיכות שהפריעו לבריאותו, והצדיק אינו משמיע אפילו אנחה אחת, ועדיין עיניו ממוקדות בנקודה ההיא.

"קרוב למחצית השעה ערך הניתוח, ולאחר שתפרו חזרה, עדיין אין הצדיק מראה שום אות, זיעה כיסתה את הרופאים בעבודתם, כשהם מסתכלים לתוך עיניו ותוהים: האם חללה נפטר, האם מנתחים הם את המת, או שמא הוא חי מרגיש וכואב? כן הוא חי, עיניו מביטים והוא מהורהר אבל באיזהו מקום רחוק רחוק בעולם אחר, אולי לכסא הכבוד לקודשא בריך הוא.

"רק אחרי הניתוח, הוריד הצדיק את עיניו מאותה נקודה, והתעורר כאחד המתעורר משנתו, ואז נפל חלשות (התעלף).

"ולהרופאים המשתוממים אמר אז הפרופסור:

"חקקו בזיכרונכם את היום הזה, היינו נוכחים בפלא נורא, מעשה שמימי מרצונות האנושים'.

עד כאן התרגום מכתב העת 'מחזיקי הדת'.

אכן, כזה הוא הצדיק 'דאחיד בשמיא וארעא', סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, אשר בידו להפשיט עצמו מן החומר העב והגשמי, גם בעודו עלי אדמות, ולדבק נפשו בצור העולמים יתברך שמו.

ומכאן, שגם לאחר עלותו לשמי רום, ביכולתו להשפיע גם על העולם הזה, על בניו אחריי וכל ההולכים לאורו, על אחת כמה וכמה ביומא דהילוליה, עיניו ישית לנטות בארץ, להמליץ טוב בעדינו, ולעטר את ישראל בעטר"ת ישוע"ה ורחמים, ובמיוחד יאר פניו אל יינו כ"ק רבינו שליט"א ממלא מקום אבותיו וממשיך דרכם בקודש, וכל קהל עדתו המעטי"ה אשר קרויה על שם קדשו, ונזכה ללכת בדרכיו הקדושים עד ביאת גואל צדק, במהרה בימינו, אמן.

ומכאוביו. אמר לו הפרופסור רידיגער:

"רבי, אין ברצוני להפחידכם, אך מחובתי להבהיר באופן בהיר וברור ביותר: החולי גורם לכם לייסורים נוראים, אולם, עדיין אין זה גרוע כל כך כמו הניתוח עצמו שישחרר אתכם מהכאבים הנוראים, ולכן עליכם להחליט בין שתי האפשרויות:

בחדר הניתוחים שבבית החולים ב'לעמבערג' העיר הגדולה, עומדים הרופאים המומחים, מוותיקי עולם הרפואה, ומשפפים עיניהם בתדהמה. מעולם לא ראו מחזה כגון זה. המנותח שוויתר מרצונו על ההרדמה, שוכב בשקט ובשלווה, ממקד עיניו בנקודה מסוימת בתקרה, וכאילו לא חלי ולא מרגיש כלל את ייסורי הניתוח הקשים והנוראים.

'איש פלא הוא', הסיקו הרופאים בשפה ברורה, 'נפשו דבוקה לחלוטין בעולמות אחרים'. למרות שכבר ידעו כי מדובר באיש אלוקים קדוש, מאור הגולה, הלא הוא רבינו הרה"ק רבי יהושע מדזיקוב זי"ע בעל 'עטרת ישועה', אך למדרגות כה רמות לא פיללו.

הרופאים לא הסתירו את תדהמתם הרבה, והסיפור יצא לאור עולם. ברבות הימים, לאחר הסתלקותו של רבינו, פורסם הסיפור בכתב העת 'מחזיקי הדת', במאמר שנכתב לזכרו הבהיר, על ידי הסופר ר' יצחק אבן שנמנה על חסידיו רז"ן.

תחת הכותרת "ר' יהושע"לי הורוויץ פום דזיקאוו' הקדים ר' יצחק לספר במקצת על תולדות ימי רבינו, ולאחר מכן העלה את המעשה הנורא. להלן המאמר כשהוא מתורגם מאידיש ללשון הקודש:

"בין הצדיקים המפורסמים, אשר שילבו בקרבם גאונות עם צדיקות כאחד, יושב ראשונה במלכות הגאון הצדיק ר' יהושע"לי הורוויץ, בנו וממלא מקומו של הצדיק ר' מאיר"ל דזיקוב"ער, מחבר ספר 'אמרי נועם'.

"עוד בהיותו בן שבע עשרה, תיכף אחר נישואיו, הוציא ר' יהושע"לי ספר מלא פלפולי חריפות בשם 'עמק הלכה', כשבראשו מתנוססת הסכמתו של הגאון מלעמבערג רבי יוסף שאול נאטאנזאהר, שמהלל ומשבח את המחבר הצעיר מעל לשמי רום. אבל שאיפתו המועדפת של אביו, הוא מליו מקומו וקבלת ההנהגה בקרב קהל חסידיו (הערת המעתיקים: אחד מחסידיו רבינו - רבי שמעון גאלדבערג ז"ל שמו, גאון מופלג היה, וחיבר ספר מקור חכמה על מסכת תמורה, רבינו עיטר את הספר בהסכמה וגם מובא שם קושיא ממנו, פעם אמר לו רבינו: 'זוען מין טאטע וואלט מ'ך נישט אוועק אזוי יונג, וואלט איך אויך געקאנט זאגען א פלפול ווי ד'ר', תרגום: אם לא הסתלק עלי אבי בגיל צעיר שכזה, יכולתי גם אני לפלפל בתורה כמותך). ולכן לא נתן הגאון הצעיר מקום לגלות ולפתח כישורנותיו וחרירותו אילו היה רב פשוט, מבלי להיות רבי לחסידים, מכל מקום היה מקולס ומשובח בתור בעל מעלה נדיר, מה שאינו בממצא בין שאר האדמו"רים.

"הצדיק ר' יהושע"לי היה ספרא רבה אמיתי, והיתה לו ידיעה רחבה ואיתנה כמעט בכל שבע החכמות. הצטיין בנגינתו, בעצמו היה יוצר של יצירות פאר בעולם הנגינה, היה מתפלל בליווי מקהלה בעלת עשרים וארבעה משוררים מופלגים, ותפילותיו ומזמוריו הצטיינו שכל מי שמשמעם פעם בחייו לא היה יכול לשכחם לכל ימי חייו, בבוסף לכך הצטיין בתור כנר מופלא.

"הנהיג את הנהגתו בשונה משאר הצדיקים לבית ראפשיץ, ללא הטלת אימה על חסידיו, אדרבה בחביבות וידידות, גם לא אהב לשמוע מספרי מופתים משונים וסיפורים שלא מן השורה, ולכן אזהר בעצמי שלא לספר ממנו 'מופתים', רק אספר מעשה פלא שהסופר 'פערנהאף' מעיד שהרופא ומנתח המופלג ד"ר וואלף מלעמבערג, תלמידו ויד מינו של הפרופסור רידיגער, היה שם בעצמו ובמו עיניו ראה את העובדה הבאה, וכך הוא מספר:

"הרבי מדזיקוב ר' יהושע"לי חלה פעם אנושות, הרופאים איבחנו שהוא חולי פנימי אשר יש לנתחו והמליצוהו לנסוע לפרופסור הנודע, פרופסור רידיגער.
"לאחר שהצדיק מדזיקוב הציג בבהירות ונהירות את חוליו

או שאתם נוטלים סיכון על חיכם ונותנים לי רשות לעשות הניתוח אשר אני מקווה בעזר ה' שיצלח, או שתישארו חולה ובעל ייסורים תמידי, יעשה כבודו כמו שכבודו מבין.

"לא אכפת לי לגמרי מייסורי הגוף, רק מייסורי הנפש" - ענה לו הצדיק מדזיקוב - 'מה מועיל לי חיי כשייסוריי מפריעים לי ומונעים ממני בכל צעד ושעל מעבודת הבורא, ולכן מוטב לי להסכים לניתוח המסוכן'.